

**Eduskunnan
pankkivaltuusmiesten
kertomus
1990**



Helsinki 1991

2151121

**EDUSKUNNAN
PANKKIVALTUUSMIESTEN KERTOMUS**

1990

**EDUSKUNNAN
PANKKIVALIOKUNNALLE**

21
20
20
20
22

25
25
25
25
25

Hidastuva kansainvälinen kysyntä kaasi useimpien raaka-aineiden heikentänyt myös metsäteollisuustuotteiden vientihinnat laskivat selvästi vuoden Keskimäärin tavaraviennin hintataso noin prosenttia. Kun öljyn tuonti on kalliin ja tuhtuvasti vuoden jälkipuoliskolla, ulkomaankaupan vaihtosuhteen oja vuonna 1990 kunnut palautuivat. Vienti- ja ostovaihtosuhteiden heikentyminen vaikutti myös vientitilauksien määrään. Yritykset pystyivät kuitenkin välttämään vientimarkkinoiden heikentymisen kuin parina vuonna 1989 kotimaisen kysynnän nojalla vientitarjontaa.

Vuoden 1990 kysyntä oli heikentynyt, mikä vaikutti vientitilauksien määrään. Yritykset pystyivät kuitenkin välttämään vientimarkkinoiden heikentymisen kuin parina vuonna 1989 kotimaisen kysynnän nojalla vientitarjontaa.

Vuoden 1990 kysyntä oli heikentynyt, mikä vaikutti vientitilauksien määrään. Yritykset pystyivät kuitenkin välttämään vientimarkkinoiden heikentymisen kuin parina vuonna 1989 kotimaisen kysynnän nojalla vientitarjontaa.



HELSINKI 1991

SISÄLLYS

	Sivu		Sivu
SUOMEN PANKIN TOIMINTA	3	Tilinpäätöksen kommentit	20
Taloudellinen kehitys	3	<i>Yleiset tilinpäätös- ja kirjausperiaatteet</i>	20
Keskuspankkipolitiikka	5	<i>Taseen kommentit</i>	20
Raha- ja valuuttakurssipolitiikka	5	<i>Tuloslaskelman kommentit</i>	22
<i>Rahamarkkinakorkojen aleneminen taittui</i>		PANKKIVALTUUSMIESTEN	
<i>syksyllä</i>	6	KÄSITTELEMIÄ ASIOITA	25
<i>Luotonannon kasvu hidastui</i>	7	Tilintarkastus	25
<i>Pääomaa tuotiin runsaasti</i>	7	Lainausliikkeen ja valuuttakaupan	
<i>Peruskorko ennallaan, joustavuutta kaivat-</i>	8	tarkastus	25
<i>tiin</i>	8	Inventoinnit ja haarakonttorien	
<i>Kassavarantojärjestelmä uusittiin, talletuksia</i>	8	tarkastukset	25
<i>purettiin</i>	8	Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967	
<i>Rahamarkkinoiden interventiojärjestelmän</i>	9	rahasto (Sitra)	25
<i>muutoksia</i>	9	Kertomus E. J. Längmanin rahastojen	
Rahoitusmarkkinat	9	toiminnasta	26
<i>Osakemarkkinat hiljenivät edelleen</i>	9	Koronmaksu pankkien kassavaranto-	
<i>Pankkien kannattavuusongelmat jatkuivat</i> ..	10	talletuksille	26
<i>Pankit sopeutuivat rahoitusmarkkinoiden</i>		Suomen Pankin vakuusjärjestelmä	26
<i>vapautumiseen</i>	10	Suomen Pankin haarakonttorit	26
<i>Valuutansäännöstely purettiin lähes koko-</i>	10	Suomen Pankin johtosäännön muutoksia	27
<i>naan</i>	11	Suomen Pankin eläkesäännön ja perhe-	
<i>Toimintaohjeita rahamarkkinoille valmisteltiin</i> ..	12	eläkesäännön muutoksia	27
<i>Rahoitusmarkkinoiden toimintaympäristöä</i>		Kuopion konttorin uudisrakennushanke	28
<i>uudistettiin</i>	12	Kiinteistön myynti	28
Muu viranomaistoiminta	14	Osakemerkintöjä ja -ostoja	28
Järjestelyt maksusopimusmaiden kanssa	14	Suomen Pankin setelipainon	
Valuuttavarannon hoito	14	yhdyttäminen	29
Maksutasetilastoinnin uudistukset	14	Pääsopimus palvelusuhteen ehtojen	
Maksuvälinehuolto	15	määräytymisestä Suomen Pankissa	29
Tilinpäätös	16	PES-sopimus Suomen Pankin toimenhaltijain	
Tase	16	vuosilomasta	30
Tuloslaskelma	18	Suomen Pankin viran- ja toimenhaltijain	
Tilinpäätöksen liitteet	19	palkkaus	30
		Johtokunta	30
		Haarakonttorien valvojat	31
		Pankkivaltuusmiehet	31
		Tilintarkastajat	32

Kertomuksen luvut perustuvat vuoden 1991 tammi-helmikuun vaihteessa käytettävissä olleisiin tietoihin.

ISSN 0356-0499

Helsinki 1991. Valtion painatuskeskus

SUOMEN PANKIN TOIMINTA

Taloudellinen kehitys

Läntisten teollisuusmaiden taloudellinen kasvu hidastui jo toisena vuonna peräkkäin. OECD-maiden kokonaistuotanto kasvoi 2,8 % vuonna 1990. Kasvu hidastui vuoden aikana ja oli jälkimmäisellä puoliskolla enää vajaat 2 %. Inflaation vastainen rahapolitiikka piti korot korkeina, mikä hillitsi varsinkin investointeja. Maailemankaupan määrän kasvu hidastui 5 prosenttiin eli 2 prosenttiyksikköä edellisvuotiseen verrattuna. Myös Suomen läntisten vientimarkkinoiden kasvu jäi 5 prosenttiin, mikä osaltaan johtui hitaan kasvun maiden huomattavasta osuudesta Suomen viennissä. Samanaikaisesti Itä-Euroopan maiden talouksien sopeutumisongelmat heikensivät vientimahdollisuuksia tämän alueen maihin.

Suomen viennin määrä kasvoi kokonaisuudessaan vain hieman yli 2 %. Idänviennin määrä väheni noin 10 %, sillä mm. clearingkaupan osuuden supistuminen ja epä tietoisuus sen tulevaisuudesta sekä ruplan kurssiin ja vientsaamiisiin liittynyt epävarmuus rajoittivat vientiä. Lännenviennin määrä kasvoi lähes 5 % eli suunnilleen markkinoiden kasvun verran. Yritykset pystyivät näin ollen säilyttämään vientimarkkinaosuutensa paremmin kuin parina edellisenä vuonna, jolloin kotimaisen kysynnän nopea kasvu rajoitti vientitarjontaa.

Hidastuva kansainvälinen kysyntä käänsi useimpien raaka-aineiden hinnat laskuun, ja myös metsäteollisuustuotteiden ja metallien vientihinnat laskivat selvästi vuoden aikana. Keskimäärin tavaraviennin hintataso aleni noin prosentin. Kun öljyn tuontihinta kallistui tuntuvasti vuoden jälkipuoliskolla, ulkomaankaupan vaihtosuhteen neljä vuotta jatkunut paraneminen taittui. Koko vuonna vaihtosuhte heikkeni lähes 3 %.

Korkojen nousu, tulo-rahoituksen heikentyminen ja osakesäästämisen lamaantuminen lisäsivät yritysten rahoituskustannuksia. Vuoden 1989 puolella käynnistetyt investoinnit pitivät silti investointien määrän suurena vielä vuoden 1990 alkupuolella. Kun kuitenkin uusia investointihankkeita aloitettiin huomattavasti vähemmän kuin aikaisemmin, yritysten kiinteät investoinnit vähenivät 4 % vuonna 1990.

Kotitalouksien käytettävissä olevat reaalitytulot lisääntyivät 1 1/2 %. Veronpalautusten lykkääntyminen vuoden 1991 puolelle vähensi kasvua runsaan prosenttiyksikön. Kotitalouksien tulo-odotusten heikkeneminen, tuntuvaksi kasvanut velkaantuminen ja korkeat korot hillitsivät asuntojen hankintaa ja kulu-tushalukkuutta. Jo vuonna 1989 elpynyt säästäminen lisääntyi edelleen, ja kotitalouksien velkaantuneisuus väheni hieman.

Uusia, korkeasuhdanteen aikana aloitettuja asuntoja valmistui noin 60 000 eli jokseenkin saman verran kuin vuonna 1989. Valmistuneista asunnoista oli vuoden 1990 lopussa noin neljännes myymättä. Rakentajat reagoivat tilanteen heikentymiseen vähentämällä aloituksia asuntotuotannossa lähes 30 prosentilla edellisvuotiseen verrattuna.

Korkeat korot taittoivat vanhojen asuntojen hintojen nousun vuonna 1989. Asuntokaupan vaikeus johti edelleen hintojen laskuun vuonna 1990. Vuoden 1990 syksyllä vanhojen asuntojen hinnat olivat koko maassa keskimäärin 7 % alemmat kuin huipussaan vuoden 1989 keväällä. Asuntojen reaali-hinnat laskivat samana aikana noin 13 %.

Yksityisen kulutuksen määrä lisääntyi vajaan 1/2 % eli vähemmän kuin kotitaloussektorin ostovoima. Uusia kulutusluottoja otettiin vähän, ja kestokulutushyödykkeiden osto väheni tuntuvasti. Eniten lisääntyi pal-

veluiden kysyntä; varsinkin matkustusmenot kasvoivat edelleen nopeasti.

Merkittävimmin tuotannon kasvua piti yllä julkinen kysyntä. Julkisen sektorin kulutus- ja investointimenojen määrä kasvoi runsaat 4 %. Myös julkisen sektorin maksamien tulonsiirtojen reaali-indeksi kasvu jatkuu nopeana. Verotulojen kasvua hidastivat tuntuvasti yksityisen sektorin kysynnän ni-mellisestikin vähäiseksi jäänyt lisäys ja muutokset kysynnän rakenteessa. Julkisen sektorin rahoitustasapaino heikkenikin selvästi veronpalautusten siirtymisestä huolimatta.

Kokonaisuudessaan kotimainen kysyntä väheni hieman edellisvuoteen verrattuna. Vuoden 1989 lopulle nopeana jatkunut kysynnän kasvu taittui vuoden 1990 alussa. Kuusi viikkoa kestänyt pankkialan työtaistelu nopeutti jonkin verran muutosta. Kun lisäksi viennin kasvuaikutukset lähes tyrehtyivät, kotimainen kysyntä supistui edelleen vuoden jälkipuolella.

Bruttokansantuote kasvoi vain vajaan puoli prosenttia edellisvuotiseen verrattuna; vuoden 1990 viimeisellä neljänneksellä se alkoi vähetä. Teollisuustuotanto supistui selvästi vuoden loppupuolella, ja koko vuoden tuotannon määrä jäi lähes 2 % edellisvuotista pienemmäksi. Talouden taantuma vähensi myös useiden palvelualojen tuotannon määrää, mutta koko suljetun sektorin (ml. julkinen sektori) tuotanto kasvoi vajaat 2 %.

Kotimaisen kysynnän laantuessa ja kapasiteettirajoitteiden väistyessä alkoi tuonnin määrä pienetä. Tavaroiden ja palveluiden tuonnin määrä väheni lähes 2 %; tavaroiden tuonti väheni tätä enemmän, mutta palveluiden tuonti (esimerkiksi ulkomainen matkustus) lisääntyi edelleen. Öljyn markkamääräinen tuontihinta oli elo-joulukuussa 70 % korkeampi kuin ennen Persianlahden kriisin puhkeamista elokuun alussa. Tuontihinnan kallistuminen lisäsi öljyn tuonnin arvoa runsaalla 2 mrd. markalla.

Työmarkkinoilla suhdanteiden heikkeminen alkoi näkyä vuoden jälkipuolella. Alkuvuodesta työttömyysaste aleni ja avoimien työpaikkojen määrä pysyi suurena. Kesästä alkaen työttömien määrä kasvoi selvästi, ja vuoden lopulla työttömien työnhakijoiden määrä oli kausivaihtelusta puhdistettuna yli 5 % työvoimasta. Koko vuoden keskimää-

räinen työttömyysaste oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 3.5 % eli sama kuin edellisenä vuonna.

Valtaosa työmarkkinajärjestöistä hyväksyi vuoden 1990 tammikuussa solmitun keskitehtyn tulo- ja palkkatarkistuksen, jolla pyrittiin hillitsemään palkkojen nousua mm. kilpailukyyn turvaamiseksi. Vielä alkuvuodesta yleinen työvoiman puute johti tuntuviin palkkaliukumiin, ja palkansaajien ansiotasot nousi keskimäärin 8.7 % edellisvuotisesta. Kun työaika lyhennettiin ja työnantajan sosiaalikulut kasvoivat ripeästi, työkustannukset työtuntia kohti lisääntyivät noin 12 %. Tuottavuus parani suhdannetaantumassa aiempaa vähemmän, joten teollisuuden yksikkötyökustannukset kohosivat selvästi enemmän kuin kilpailijamaissa.

Työmarkkinajärjestöt sopivat marraskuussa kaksivuotisen tulo- ja palkkatarkistuksen toisen vuoden palkankorotuksista. Uudet korotukset tulevat voimaan 1.5.1991, ja niiden arvioidaan nostavan ansiotasoa noin 1 1/2 %. Tulo- ja palkkatarkistuksen syntyminen hillitsi jonkin verran inflaatio-odotuksia.

Hintainflaatio hidastui vuoden jälkipuolella. Kuluttajahintaindeksin nousu vaimentamista edistivät kysynnän laimeus ja asuntojen hintojen aleneminen. Indeksiin suoraan vaikuttavat öljytuotteiden hinnat kallistuivat alkusyksystä, mutta vuoden loppua kohti ne jälleen alenivat. Öljyn kallistumisen välilliset vaikutukset eivät vielä vaikuttaneet indeksiin. Kuluttajahintaindeksi nousi vuoden 1989 joulukuusta vuoden 1990 joulukuuhun 4.9 %. Tulospöimukseen sisältyvä 5.7 prosentin indeksiehto ei siten laennut. Vuoden lopulla kuluttajahintaindeksin 12 kuukauden muutos oli Suomessa valuuttakorimaiden keskiarvoa hieman pienempi.

Talouden ulkoinen tasapainottomuus oli edelleen vaikea ongelma. Kauppataseen alijäämä supistui 2.1 mrd. markkaan eli 4 mrd. markalla vuoden 1989 alijäämään verrattuna. Palveluiden taseen alijäämä kuitenkin syveni 5.2 mrd. markkaan ja tuotannon tekijäkorvausten ja tulonsiirtojen taseen — lähinnä ulkomaisten velkojen korkomenojen — alijäämä 18.2 mrd. markkaan. Vaihtotaseen vaje oli näin ollen 25.5 mrd. markkaa eli edelleen vajaat 5 % bruttokansantuotteesta. Suomen ulkomainen nettovelka lisääntyi siten huomattavasti ja oli vuoden lopussa lähes 114 mrd. markkaa eli 22 % bruttokan-

santuotteesta (tilastomuutoksesta ks. s. 14—15).

Yritysten velkarahoitus lisääntyi edelleen. Tulorahoituksen heikennyttä yritykset lisäsivät erityisesti ulkomaista luotonottoaan. Markkaluotoista vain työeläkemaksujen takaisinlainaus kasvoi selvästi. Yritysten markkamääräiset pankkiluotot pysyivät sen sijaan likipitään ennallaan. Osake-emissiot tyrehtyi-

vät käytännöllisesti katsoen kokonaan. Kotitaloussektorin rahoitustasapaino parani vuonna 1990. Lisääntynyt säästäminen suuntautui merkittävästi velkojen kuoletuksiin, ja talletusten kasvu jäi vähäiseksi. Verotulojen kasvun hidastumisen myötä julkisen sektorin säästäminen väheni selvästi, mutta ylitti kuitenkin edelleen julkisen sektorin omat investoinnit.

Taulukko 1. Kotimainen kehitys

	1980—1989 keskimäärin	1987	1988	1989	1990
		määrän muutos, %			
Vienti	2.7	2.6	3.7	1.8	2.2
Yksityiset investoinnit	3.8	5.0	12.5	14.6	—3.2
Yksityinen kulutus	3.6	5.7	5.0	3.9	0.4
Kotimainen kokonaiskysyntä	3.9	5.8	7.6	7.3	—0.8
— siitä julkinen	3.6	4.9	1.8	2.1	4.4
Tuonti	4.3	9.0	11.1	8.5	—1.7
BKT	3.4	4.0	5.4	5.2	0.3
		muutos, %			
Ansiotasot	9.3	7.0	9.0	8.9	9.0
Viennin yksikköarvoindeksi	4.9	2.2	5.2	7.5	—1.2
Tuonnin yksikköarvoindeksi	2.8	—2.0	2.3	3.5	1.7
Vaihtosuhte	2.0	4.2	2.9	3.9	—2.8
Kuluttajahinnat	6.9	3.7	5.1	6.6	6.1
— joulukuu-joulukuu	3.7	6.5	6.5	4.9
Työttömyysaste, %	4.9	5.1	4.6	3.5	3.5
		mrd. mk			
Vaihtotase	—7.9	—11.6	—23.7	—25.5
— sidottu	2.4	4.2	3.8	3.8
— vaihdettava	—10.4	—15.8	—27.5	—29.3
Valtion nettorahoitusasema	—4.3	0.9	7.9	—0.5

Keskuspankkipolitiikka

Raha- ja valuuttakurssipolitiikka

Vuoden 1990 aikana kotimaisen kysynnän kasvu taittui ja ulkoisen tasapainon heikentyminen pysähtyi. Suomen Pankin tavoitteena säilyi kysynnän kasvun hillintä inflaatiopaineiden ja vaihtotaseen vajeen rajoittamiseksi. Finanssipolitiikka ei kysyntätilanteeseen nähden ollut riittävän tiukkaa. Kun syksyllä alkoi näkyä selviä merkkejä kotimaisen kysynnän kasvun hidastumisesta, inf-

laatio-odotusten hallinnan tärkeys korostui entisestään. Erityisesti Kuwaitin miehitys ja sitä seurannut öljyn hinnan nousu lisäsivät inflaatio-odotuksia sekä yleistä epävarmuutta.

Pankkien rakenteelliset ongelmat ja kannattavuuden heikkeminen tulivat yhä ilmeisemmiksi vuoden 1990 aikana. Kun pankkien kannattavuus vuoden lopulla heikkeni nopeasti, Suomen Pankki kiinnitti kasvavaa huomiota rahoitusmarkkinoiden vakauden ylläpitämiseen.

Rahamarkkinakorkojen aleneminen taittui syksyllä

Vuoden 1990 alkaessa rahamarkkinakorot olivat korkeat ja ero ulkomaisiin korkoihin oli suuri. Tämä johtui markan arvon puolustamisesta edellisenä syksynä, jolloin valuuttamarkkinoilla oli ajoittain esiintynyt levottomuutta. Luottamus palautui vuoden alussa, mutta pankkien työtaistelu hiljensi valuuttamarkkinat ja siirsi pääomantuontia myöhemmäksi kevääseen. Työtaistelun vuoksi interventiokorko jäädettiin 16 prosenttiin tammikuun puolivälistä maaliskuun alkuun saakka. Setelistön kysynnän tilapäinen kasvu samoin kuin muutkin likviditeettitarpeet rahoitettiin työtaistelun aikana määräaikailla luotoilla. Sijoitustodistuskauppo- ja ei tehty ja myös erääntyneet sijoitustodistukset korvattiin automaattisesti määräaikailla luotoilla.

Valuuttavaranto palautui tammikuussa suunnilleen samansuuruiseksi kuin se oli ollut ennen vuoden 1989 syksyn tapahtumia. Tammikuussa pääomantuontia vauhdittivat suuren korkoeron lisäksi pyrkimykset välttää helmikuun alussa voimaan tullutta ulkomaisiin luottoihin kohdistuvaa 0.5 prosentin suuruista luottoveroa. Pääomantuonti jatkui edelleen pankkien työtaistelun jälkeen melko runsaana. Likviditeettitilanteen keventymisen myötä korkotaso aleni nopeasti, ja huhitakuun lopulla koti- ja ulkomaisten korkojen ero oli jo noin 2 prosenttiyksikköä, kuten vuoden 1989 kesällä.

Pääomantuonin vuoksi valuuttaindeksi pysyi syyskuuhun saakka lähellä alarajaansa, ja Suomen Pankin oli aika ajoin ostettava valuuttaa rajoittaakseen indeksin vahvistumista edelleen. Valuuttainterventioiden vuoksi vaihdettava valuuttavaranto kasvoi ja oli kesällä yli 35 mrd. markkaa. Hillitäkseen pääomantuonin likviditeettiä keventävää vaikutusta Suomen Pankki teki avistainterventioiden lisäksi termiini-interventioita. Termiinisäätämisen mukaan lukien valuuttavaranto lisääntyi selvästi vuoden 1990 ensimmäisellä vuosipuoliskolla ja oli vuoden lopussa 44.2 mrd. markkaa.

Elokuussa hallituksen budjettineuvottelut ja Persianlahden kriisi aiheuttivat epävarmuutta rahamarkkinoilla ja lyhytaikaiset korot nousivat. Nousu perustui kokonaan kotimaisiin tekijöihin, sillä edellisuotisen

kaltaisia valuuttamarkkinaliikkeitä ei esiintynyt.

Taloudellisten näkymien synkkeneminen syksyllä nosti korkotasoa uudelleen. Vaikka ero ulkomaisiin korkoihin kasvoi noin 4 prosenttiyksikköön, merkittäviä valuuttainterventioita ei syksyn aikana tehty. Pääomaliikkeet pysyivät suhteellisen tasaisina ja valuuttavaranto vakaana. Valuuttaindeksi heikkeni syyskuun lopulla runsaan prosentin verran ja oli vuoden viimeisenä päivänä 98.1, kun se vuotta aiemmin oli ollut 97.9.

Korkojen alttius vaihdella talouteen vaikuttavien uutisten mukaan ilmeni jälleen marraskuussa. Heti ns. Kallion tulosopimusesityksen tultua kuun puolivälissä hyväksytyksi korot alenivat, mutta kohosivat pian sen jälkeen uudelleen, kun tiedot valtion tulokertymän odotettua nopeammasta pienemmisestä tulivat julkisuuteen.

Pankkien työtaistelun jälkeen rahamarkkinaoperaatioissa palattiin sijoitustodistuskauppoihin. Lähinnä valuuttavarannon kasvun ja kassavarantotalletusten palauttamisen vuoksi pankkijärjestelmän likviditeetti parani. Siten Suomen Pankin sijoitustodistustojen kautta myönnettyä likviditeettiä vähennettiin vuoden aikana edellisuotiseen verrattuna. Suomen Pankin sijoitustodistussäätämiset vähenivät vuoden aikana 33.2 mrd. markasta 9.4 mrd. markkaan. Vuoden lopussa kaikista pankkien liikkeeseen laskemista sijoitustodistuksista Suomen Pankin hallussa oli noin 13.6 %.

Pitkäaikaiset markkinakorot nousivat lyhytaikaisia korkoja seuraten vuoden 1989 lopulla. Nousu jatkui keväällä 1990 huolimatta lyhytaikaisten korkojen laskusta, mikä heijasti markkinoiden pitkän ajan odotuksia. Marras-joulukuussa pitkäaikaiset markkinakorot laskivat hieman.

Uusien luottojen korot pysyivät syksyyn saakka yhtä korkeina kuin edellisen vuoden lopulla. Lyhytaikaisten markkinakorkojen lasku keväällä ei niihin sanottavasti vaikuttanut. Syksyllä antolainauksen korot nousivat selvästi, mutta alenivat hieman joulukuussa. Kotitalouksien uusien kulutusluottojen korot seurasivat melko tarkasti heliborkorkoja siten, että ero 3 kuukauden heliborkorkoon oli keskimäärin vajaat 1 1/2 prosenttiyksikköä.

Luotonannon kasvu hidastui

Korkeiden korkojen, velkaantumisen kasvun ja talousnäkymien heikkenemisen vuoksi luottojen kysyntä väheni tuntuvasti edellisvuotisesta. Samalla myös luottojen tarjonta kiristyi. Tarjontaa rajoitti pankkien varainhankinnan vaikeutuminen; erityisesti tämä koski pitkäaikaista varainhankintaa. Lisäksi vakuus- ja muita luottokriteereitä tiukennettiin kasvaneiden luottotappioriskien vuoksi. Pankkien markkamääräisen luotonannon kasvu hidastui tuntuvasti jo toisena vuotena peräkkäin ja oli vuoden 1990 aikana noin 3 %.

Kotitalouksien luottojen kysyntää hillitsivät erityisesti kahden edellisen vuoden aikana lisääntynyt velkaantuneisuus, taloudellisen tilanteen huononeminen sekä korkeat korot. Uusia asuntoluottoja nostettiin vuoden viimeisellä neljänneksellä 27 % vähemmän kuin vastaavana aikana edellisenä vuonna. Taantumaodotukset hillitsivät myös yritysten investointihalukkuutta ja luotonkysyntää. Yritykset tyydyttivät luotonarpeensa ensisijaisesti valuuttaluotoin; niiden määrä kasvoi vuoden aikana noin puolitoistakertaiseksi. Valuuttamääräisten luottojen osuus koko yrityssektorin luottokannasta kasvoi vuoden 1990 loppuun mennessä yli 50 prosenttiin.

Taulukko 2. Vaihtotaseen rahoitus, milj. mk

	1989	1990				
		I	II	III	IV	I—IV
Kauppataase	-6 134	-279	-1 092	55	-784	-2 100
A. VAIHTOTASE	-23 657	-5 568	-7 442	-5 209	-7 282	-25 500
B. PÄÄOMAN TUONTI	17 696	16 414	8 216	7 268	8 694	40 591
Rahoituslainat						
Pankkien välittämät	10 421	2 061	6 116	993	559	9 729
Yleisö suoraan	5 905	10 106	1 243	1 567	3 002	15 918
Ulkomaankaupan rahoitus						
Rahoituslainat	-682	338	156	-494	284	284
Toimitusluotot	1 152	1 328	1 386	-442	-672	1 600
Pankkien termiinikaterahoitus	-7 960	4 443	-3 303	-1 629	-3 228	-3 717
Suorat sijoitukset, netto	-11 483	-1 756	-2 445	-2 656	-2 545	-9 402
Portfoliosijoitukset, netto	13 869	6 414	2 988	6 831	6 294	22 527
Valtion lainapääoma	-608	-310	-233	-203	78	-668
Muut erät	7 082	-6 210	2 308	3 301	4 922	4 320
A.+B. VALUUTTAVARANNON MUUTOS	-5 961	10 847	774	2 059	1 412	15 092
Vaihdettava	-4 455	11 255	874	2 063	1 240	15 432
Sidottu	-1 506	-408	-100	-4	172	-340

Pääomaa tuotiin runsaasti

Pääomantuonti oli erityisen runsasta vuoden alkukuukausina (taulukko 2). Helmikuun alusta voimaan tulleen luottoveron välttämiseksi monet yritykset aikaistivat suunnittele-

miensa luottojen nostamista. Tämä palautti valuuttavarannon tammikuussa jokseenkin samansuuruiseksi kuin se oli ollut ennen edellisen vuoden lopun valuuttamarkkinahäiriöitä.

Suurin osa pääomantuonnista koostui yri-

tysten ulkomaisista rahoitusluotoista. Yksittäisvelkakirjalainoja nostettiin nettomääräisesti 25.6 mrd. markkaa. Kotimaisten pankkien välittämien valuuttaluottojen osuus tästä oli noin 40 %. Ulkomaiset sijoittajat tekivät markkasijoituksia Suomeen pääosin termiinimarkkinoiden kautta. Tämän ns. termiinikaterahoituksen määrä oli vuoden 1990 alussa 11.2 mrd. markkaa, mutta supistui vuoden aikana 3.7 mrd. markkaan.

Kielto myydä uusia markkamääräisiä joukkovelkakirjoja ulkomaalaisille kumottiin helmikuussa. Vuoden loppuun mennessä siitä myytiin ulkomaalaisille yhteensä 6.7 mrd. markan edestä; kevään aikana erääntyi kuitenkin suurehko määrä vuonna 1985 ulkomaille myytyjä joukkovelkakirjoja. Kokonaisuudessaan Suomeen suuntautuvien portfoliosijoitusten kanta lisääntyi 82.3 mrd. markasta 95.1 mrd. markkaan (tilastomuutoksesta ks. s. 14—15).

Edellisvuosien tapaan Suomeen tehtyjen suorien sijoitusten määrä pysyi pienenä. Suomesta ulkomaille tehdyt suorat sijoitukset olivat 13.0 mrd. markkaa, kun ne edellisenä vuonna olivat olleet 11.8 mrd. markkaa. Muutokset suorien sijoitusten tilastoinnissa aiheuttivat sen, että vuoden 1989 ulkomainen nettovelka oli noin 13 mrd. markkaa aiemmin tilastoitua suurempi (ks. s. 14—15). Ulkomainen nettovelka vuonna 1989 oli siten 99.5 mrd. markkaa. Vuoden 1990 loppuun mennessä ulkomainen nettovelka kasvoi 113.7 mrd. markkaan.

Peruskorko ennallaan, joustavuutta kaivattiin

Peruskorko pidettiin koko vuoden ennallaan eli 8.5 prosentissa. Peruskoron ja markkinakorkojen ero kasvoi vuoden 1989 lopulla ja pysyi koko vuoden 1990 suurena eli keskimäärin runsaana 5 prosenttiyksikkönä.

Peruskoron joustamattomuuden aiheuttamat ongelmat korostuivat jo vuoden 1989 syksyllä markkinakorkojen noustessa. Pankkien antolainauskannasta on edelleen sidottu peruskoroon noin 60 %, ja tästäkin määrästä huomattava osa on myönnetty markkinakorkoihin nähden hyvin alhaisella korolla. Vuoden 1990 aikana matalakorkoisten verottomien talletusten osuus pankkien varainhankinnasta pieneni. Kun lisäksi markkina-

korot nousivat, pankkien kannattavuus heikkeni.

Pankit odottivat peruskoron korottamista, jotta ero markkinakorkoihin olisi kaventunut ja pankkien kannattavuus siten kohentunut. Peruskoron korottaminen olisi samalla lisännyt verottomien talletusten kilpailukykyä, mikä olisi puolestaan hidastanut talletus- ja joukkovelkakirjamarkkinoiden rakennemuutosta. Suomen Pankin johtokunta olisi ollut valmis korotukseen, mutta pidättäytyi kuitenkin esityksestä, koska korotuksella ei olisi useista syistä ollut mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi. Tärkein näistä syistä on se, että valtaosa asuntolainoista on edelleen peruskorkosidonnaisia. Viime vuosina on peruskorkosidonnaisia lainoja myönnetty hyvinkin korkealla korolla. Peruskoron korotus olisi tämän vuoksi useassa tapauksessa nostanut etenkin uusien asuntolainojen koron kohtuuttomalle tasolle.

Peruskoron jäykkyyden aiheuttamista ongelmista keskusteltiin syksyllä julkisuudessaakin. Pankkivaltuusmiehet pyysivät Suomen Pankilta selvitystä vaihtoehtoisista järjestelmistä, joissa peruskoron muutokset voitaisiin tehdä nykyistä joustavammin. Johtokunta antoi selvityksen marraskuussa.

Kassavarantojärjestelmä uusittiin, talletuksia purettiin

Pitkään neuvoteltavana ollut kassavarantosopimuksen uudistus saatiin päätökseen huhtikuussa 1990. Uuden sopimuksen mukaan kassavarantovelvoitteen pohjana ovat pelkästään kotimaiset talletukset kunkin kuukauden lopussa. Talletusvelvollisuuden enimmäismäärä on aluksi sama kuin aikaisemmassa sopimuksessa eli 8 % kassavarantopohjasta. Vuoden 1991 heinäkuun alusta lähtien enimmäismäärä tulee olemaan 7 %.

Kassavarantotalletuksille maksettava korko muuttui peruskorkosidonnaisesta heliborsidonnaiseksi. Aikaisemman sopimuksen mukainen korko oli Suomen Pankin peruskorko vähennettynä 1/4 prosenttiyksiköllä. Uuden sopimuksen mukaan korko on 3 kuukauden heliborkorko vähennettynä 3 prosenttiyksiköllä, kuitenkin vähintään 8 %. Uusi koronmuodostustapa otettiin käyttöön toukokuun alusta lähtien. Korko oli touko-

kuussa keskimäärin 9.7 % eli noin 1 1/2 prosenttiyksikköä aiempaa korkeampi.

Uutta kassavarantosopimusta sovellettiin ensimmäisen kerran huhtikuun lopun talletuksiin. Se merkitsi noin 10 prosentin supistusta kassavarantopohjaan, ja näin talletuksia vapautui toukokuun lopussa noin 3 mrd. markkaa.

Kassavarantovelvoite oli lokakuuhun saakka 8 % eli sopimuksen sallima enimmäismäärä. Vuoden loppua kohti pankkien kannattavuusongelmat kävivät yhä ilmeisemmiksi. Koska luotonannon kasvu oli hidastunut jo alkuvuodesta eikä vaaraa kasvuvauhdin uudesta kiihtymisestä katsottu olevan, velvoite alennettiin marraskuun lopusta lähtien 7 prosenttiin. Velvoitteen alentamisen vuoksi talletuksia purkautui joulukuussa noin 2.5 mrd. markkaa.

Varsinaisen kassavarantovelvoitteen alentamisen lisäksi kassavarantotalletuksia purkautui myös lisäkassavarantotalletusten palautusten ja kassavarantopohjan supistamisen vuoksi. Pankkien vuonna 1989 myöntämien luottojen kasvun perusteella kerätyt ylimääräiset kassavarantotalletukset palautettiin pankeille vuoden 1990 heinä-joulukuussa kuutena yhtä suurena eränä kunkin kuukauden lopussa. Yhteensä palautettujen lisäkassavarantotalletusten määrä oli 3 mrd. markkaa.

Vuoden mittaan kassavarantotalletuksia vapautui kaikkiaan 8 mrd. markkaa. Tämä osaltaan vähensi pankkien riippuvuutta lyhytaikaisesta markkinarahasta.

Rahamarkkinoiden interventiojärjestelmän muutoksia

Vuoden 1989 aikana Suomen Pankki uudisti päiväikkunajärjestelmänsä siten, että päiväluoton jatkuvan käytön kustannuksia lisättiin tuntuvasti. Uudistuksen tarkoituksena oli muuttaa järjestelmä entistä selvemmin pankkien rahoituksen tilapäislähteeksi. Päiväluottokorko nostettiin 15 prosenttiin ja syksyllä käyttöön otettiin sääntö, jonka mukaan päiväluoton korko on kaksinkertainen, jos pankin päiväseman viiden päivän liukuva keskiarvo on negatiivinen.

Kokemukset osoittivat, että uusittu järjestelmä toimii tarkoitellulla tavalla eli nostaa lyhyitä korkoja tuntuvasti tilanteessa,

jossa Suomen Pankin on markan ulkoista arvoa tukeakseen kiristettävä likviditeettiä. Korkojen nopea nousu likviditeetin kiristyessä vähentää myös spekulatiohalukkuutta.

Joulukuussa 1990 Suomen Pankki päätti ottaa keskuspankin ja pankkien välisessä rahamarkkinakaupassa käyttöön arvopapereiden repo- eli takaisinostosopimukset vuoden 1991 alusta lähtien. Repo-kaupoissa arvopapereita myydään määräajaksi siten, että samalla sovitaan niiden takaisinostosta. Arvopapereiden myyjä saa myynnin ja takaisinoston väliseksi ajaksi rahoitusta ja ostaja tekee vastaavasti määräaikaisen sijoituksen. Uusi kaupankäyntitapa täydentää tähänastista, lähinnä suoriin sijoitustodistuskauppoihin perustunutta interventiojärjestelmää. Sen tarkoituksena on vähentää keskuspankin luottoriskiä rahamarkkinaoperaatioissa ja laajentaa instrumenttivalikoimaa. Takaisinostosopimusten kohteiksi hyväksytään vuoden 1991 alusta lähtien markkamääräiset valtion liikkeeseen laskemat velkasitoumukset ja joukkovelkakirjat sekä keskuspankirahoituksen oikeutettujen pankkien sijoitustodistusten lisäksi niiden liikkeeseen laskemat joukkovelkakirjat.

Rahoitusmarkkinat

Osakemarkkinat hiljenivät edelleen

Pääomamarkkinoilla toiminta painottui vuoden 1990 aikana velkamarkkinoihin. Pörssi-yhtiöillä ei ollut koko vuotena yhtään uutta maksullista yleisöantia. Osakkeiden hintojen huhtikuusta 1989 alkanut lasku jatkui miltei yhtäjaksoisesti koko vuoden 1990. Tämä johtui lähinnä korkeista koroista ja kansantalouden tilaa koskevista kielteisistä odotuksista. Osakkeiden hintojen tuntuva lasku heikensi useiden rahoituslaitosten ja osakkeisiin sijoittaneiden yritysten kannattavuutta merkittävästi. Useista pörssi-yhtiöistä tehtiin julkiset ostotarjoukset, joiden tarkoituksena oli yhtiöiden poistaminen pörssistä. Osakkeiden vaihto väheni huolimatta pörssissä tehdyistä isoista yrityskaupoista ja julkisista ostotarjouksista.

Joukkovelkakirjamarkkinoilla vuosi 1990 oli vilkas. Uusien markkamääräisten joukkovelkakirjojen myynti ulkomaille sallittiin hel-

mikuun alusta lähtien. Utta velkarahoitusta hankittiin markkamääräisiltä joukkovelkakirjamarkkinoilta noin 29 mrd. markkaa, mikä oli 8 miljardia enemmän kuin vuonna 1989. Arviolta neljännes näistä lainoista myytiin ulkomaille. Joukkovelkakirjarahoitusta edisti mm. se, että pitkäaikaiset markkinakorot olivat koko vuoden selvästi alemmat kuin lyhytaikaiset. Myös valtion obligatioemissioiden — etenkin verottomien lainojen — väheneminen paransi yksityisen sektorin emissioiden edellytyksiä.

Yritysten ulkomaisista valuuttaluotoista perittävä luottovero otettiin käyttöön 1.2.1990. Yhdessä korkean kotimaisen korkotason kanssa veron voimaantulo lisäsi suomalaisia valuuttamääräisiä joukkovelkakirjaemissioita erityisesti tammikuussa. Kaikkiaan näitä joukkovelkakirjoja laskettiin vuonna 1990 liikkeeseen noin 38 mrd. markan arvosta eli noin 12 mrd. mk enemmän kuin vuonna 1989.

Pankkien kannattavuusongelmat jatkuivat

Rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkamisen sekä hyvät että huonot puolet korostuivat vuonna 1990. Korkojen nousu hillitsi pankkien markkaluotonannon kasvua ja edisti siten talouden tasapainottumista. Samalla entistä suurempi osa luottojen koroista sidottiin markkinakorkoihin. Korkeiden korkojen ja taloudellisen kasvun hidastumisen vuoksi pankkien taloudellinen asema kuitenkin vaikeutui. Syksyllä Suomen Pankki joutuikin ryhtymään toimiin rahoitusmarkkinoiden vakauden säilyttämiseksi.

Pankkien heikon kannattavuuden ja vaikeuksien keskeisinä syinä olivat pieni korkokate, osakekurssien huomattava lasku sekä luottoriskien realisoituminen. Näiden vaikutukset näkyivät pankkien arvopaperikaupan heikkona tuloksena, osakesalkkujen suuri epäkuranttiusvähennyksinä, kustannusten liiallisena kasvuna tuottoihin nähden ja luottotappioiden suurena määränä. Pankit pyrkivät sopeutumaan tilanteeseen supistamalla konttoriverkostojaan ja rationalisoimalla muutenkin toimintaansa.

Rahoitusmarkkinoiden kiristytvä kilpailu yhdessä pankkien heikon kannattavuuden kanssa on lisännyt myös markkinoiden vakaudesta vastaavan keskuspankin tarvetta

valvoa pankkien riskinottoa ja vakavaraisuutta. Tätä varten Suomen Pankki on jo muutaman vuoden ajan seurannut etenkin keskuspankkirahoitukseen oikeutettujen pankkien ottamia korko-, luotto- ja valuuttaturssiriskejä. Lisäksi Suomen Pankki on kiinnittänyt enenevää huomiota pankkien ja niiden konsernien sijoitusten riskipitoisuuteen. Tarpeen vaatiessa pankkien kanssa on käyty keskusteluja niiden harjoittamasta sijoitus- ja rahoitustoiminnasta. Seurantaa on helpottanut lisääntynyt yhteistyö pankkitarkastusviraston ja valtiovarainministeriön kanssa.

Pankit sopeutuivat rahoitusmarkkinoiden vapautumiseen

Vielä vuonna 1989 peruskorkosidonnaiset luotot kattoivat kaksi kolmannesta uudesta markka-antolainauksesta, mutta vuoden 1990 aikana peruskorosta uusien luottojen viitekorkona luovuttiin suurelta osin. Samalla heliborkorot tulivat yleisimmiksi uusien markkaluottojen viitekoroiksi. Peruskorkosidonnaisina säilyivät kuitenkin edelleen hallinnollisesti säädellyt korkotuki- ja ns. kattokorkoluotot¹. Pitkäaikaisten viitekorkojen käyttö yleistyi erityisesti asuntoluotoissa. Myös pankkien omien viitekorkojen, esimerkiksi ns. primekorkojen, käyttö lisääntyi. Peruskorkosidonnaisuuden väheneminen antolainauksessa liittyy pankkien odotuksiin ja näkemyksiin markkavarainhankinnan tulevasta korkosidonnaisuudesta.

Kun yksityisten henkilöiden talletusten ja joukkovelkakirjasijoitusten korkotuottoja koskeva lähdevero tuli voimaan 1.1.1991, verolliset pankkitalletukset tulivat ainakin alkuvaiheessa tallettajille verottomia peruskorkoon sidottuja määräaikaistalletuksia edullisemmiksi. Lähdeverolain voimaantulo ja viimeistään talletusten verottomuuden päättyminen vuoden 1992 lopussa merkitsevät kaikkien talletusten tuloa korkokilpailun piiriin.

Peruskorko säilyy vanhojen, korkosäännöstelyn aikaisten luottojen viitekorkona vie-

¹ Ns. kattokorkoluottoja ovat luotot, joiden korkoa lain tai muun säännöksen perusteella rajoitetaan ja joihin ei liity suoraa korkotukea; esimerkiksi aravan ensisijaisuudet ovat tällaisia luottoja.

lä vuosia. Nämä luotot muodostavat siten pankeille rakenteellisen korkoriskin, jonka vaikutuksia kärjistää sekä pankkien toimintaympäristön muuttuminen aikaisempaa kilpailullisemmaksi että vaikeus korottaa peruskorkosidonnaisten lainojen korkoja. Viime mainittu johtui velkakirjojen korkolausekkeista syntyneistä kiistoista.

Rahoitusmarkkinoiden muutos näkyi myös rahamarkkinoilla; niiden vuosia jatkunut voimakas kasvu tasaantui, vaikka paikallispankkien liikkeeseen laskemien sijoitustodistusten määrä kasvoikin suhteellisesti katsoen huomattavasti. Osaltaan kehitykseen vaikutti myös Suomen Pankin pankeilta keräämien kassavarantotalletusten väheneminen, mikä paransi pankkien maksuvalmiutta ja vähensi keskuspankin tarvetta intervenoida sijoitustodistusmarkkinoilla.

Pankkien varainhankinnassa merkittävin muutos edellisten vuosien kehitykseen oli se, että markkatalletusten osuus ei enää pienentynyt. Markkinaehtoisen varainhankinnan osuus kasvoi kuitenkin edelleen, sillä talletuksistakin entistä suurempi osa on markkinakorkoisia. Osaltaan kehitykseen vaikuttivat korkokilpailun kiristyminen ja pankkien valmistautuminen lähdeveron käyttöönottoon verollisten talletustiliensä ehtoja monipuolistamalla. Vuoden 1990 syksyllä verottomien, peruskorkosidonnaisten talletusten osuus kaikista talletuksista oli kuitenkin vielä noin 75 %.

Pankkien markkavarainkäytön ja -hankinnan välinen korkoero alkoi vuoden 1990 alkupuolella monen vuoden supistumisen jälkeen kasvaa. Keskeisesti tähän vaikuttivat kassavarantojärjestelmän uusiminen ja markkinakorkojen lasku. Lisäksi markkinaehtoisten korkojen käytön yleistymisen luotonannossa nosti luotonannon keskikorkoa ja pienensi pankkien korkoriskejä. Korkoero oli vuonna 1990 kuitenkin keskimäärin pienempi kuin luottojen korkosäännöstelyn purkamisen jälkeen vuosina 1987 ja 1988. Tuolloinhan pankkien antolainauskorot määräytyivät vapaasti, mutta ottolainauskorot olivat käytännössä säädeltyjä talletusten veronhuojennusjärjestelmän vuoksi.

Valuutansäännöstely purettiin lähes kokonaan
Helmikuun 1990 alusta lähtien vapautettiin uusien, yli vuoden pituisten joukkovelkakir-

jojen myynti ulkomaille lukuun ottamatta asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden liikkeeseen laskemia joukkovelkakirjoja. Samalla saivat myös ulkomaalaiset luvan laskea Suomessa liikkeeseen markkamääräisiä joukkovelkakirjoja.

Maaliskuun alusta lähtien rahoitusyhtiöillä on ollut hakemuksesta oikeus ottaa ja välittää ulkomaisia luottoja valuuttamääräysten sallimissa rajoissa. Heinäkuun alussa vapautettiin yksityishenkilöiden ulkomaiset sijoitukset vuoden 1989 kesällä tehdyn periaatepäätöksen mukaisesti. Samassa yhteydessä sallittiin kuntien ja muiden yritysten kuin vakuutusyhtiöiden, rahoitusyhtiöiden, kiinnitysluottopankkien, luotto-osakeyhtiöiden ja pankkien ottaa vapaasti ulkomaisia, yli vuoden pituisia luottoja oman toimintansa rahoittamiseen. Myös niiden sijoitukset ulkomaille vapautettiin.

Suomalaisiin osakkeisiin perustuvien johdannaisinstrumenttien ja sidottuihin osakkeisiin oikeuttavien optiotodistusten myynti ulkomailla asuville sallittiin syyskuun alusta lähtien. Omistusrajoitusten vuoksi varsinaisia sidottuja osakkeita ei kuitenkaan saa luovuttaa ulkomaalaisille. Samassa yhteydessä Suomessa asuvat saivat oikeuden ostaa ja asettaa ulkomaisiin osakkeisiin perustuvia johdannaisinstrumentteja.

Valuuttalakia muutettiin vuoden 1991 alusta siten, että valuuttatoimet ovat sallittuja, ellei Suomen Pankki ole määrännyt niitä erikseen luvanvaraisiksi. Valuutanvaihtoa säädellessä lähinnä yleisen elinkeinolainsäädännön sekä rahoituslaitoksia ja valuuttamääräyksiä koskevan erityislainsäädännön perusteella. Siten Suomessa noin puoli vuosisataa kestänyt, poikkeusoloissa käytön otettu valuutansäännöstely on lähes kokonaan lopetettu.

Merkittävin muutos vuoden 1991 alussa voimaan tulleissa Suomen Pankin valuuttamääräyksissä entisiin verrattuna on lyhytaikaisia pääomanliikkeitä koskevien rajoitusten kumoaminen. Lyhytaikaisilta pääomanliikkeiltä ei enää vaadita kaupallista taustaa, ja rahamarkkinainstrumentteja kuten kaikkia markkamääräisiä joukkovelkakirjojakin saa vapaasti myydä ulkomaille. Valuutansäännöstely koskee enää yksityishenkilöiden ja yksityishenkilöihin verrattavien yhteisöjen ulkomaisia luottoja. Lisäksi rahoituslaitosten ulkomaantoimintoja valvotaan edelleen va-

luuttapankki- ja valuuttatoimintalupien avulla.

Toimintaohjeita rahamarkkinoille valmisteltiin

Pankkitarkastusvirasto ryhtyi vuoden alussa laatimaan rahamarkkinoille ohjeistoa arvopaperimarkkinalain soveltamisesta. Suomen Pankki ja pankkitarkastusvirasto aloittivat keväällä neuvottelut, joiden avulla oli tarkoitus saada aikaan markkinoiden toimintaa valvova järjestelmä. Neuvotteluissa sovittiin, että Suomen Pankki vastaa pankkien välisen markkinoiden valvonnasta.

Syksyllä Suomen Pankki käynnisti toimintaohjeita koskevat sopimusneuvottelut keskuspankkirahoitukseen oikeutettujen pankkien kanssa. Sopimuksen valmistuminen ja allekirjoittaminen siirtyivät vuoden 1991 puolelle.

Rahoitusmarkkinoiden toimintaympäristöä uudistettiin

Vuoden 1990 aikana oli eduskunnan käsiteltävänä monia merkittäviä rahoitusmarkkinoiden toimintaympäristöön vaikuttavia lakiesityksiä. Niiden sisältöön ja käynnissä oleviin lainsäädäntöhankkeisiin vaikutti olennaisesti Euroopan yhteisöjen (EY) piirissä käynnissä oleva rahoituspalvelujen eli pankki-, arvopaperikauppa- ja vakuutuspalvelujen sekä pääomanliikkeiden vapauttaminen. Parhaillaan meneillään olevat Euroopan talousaluetta (ETA) koskevat neuvottelut ovat osaltaan nopeuttaneet lainsäädännön harmonisointia EY:n säännösten kanssa.

Yksi rahoitusmarkkinoita koskevan verolainsäädännön tärkeimmistä uudistuksista oli lähdeverolain hyväksyminen, vaikka eduskunta hyväksyikin lain vain yksivuotisena. Pankkitalletusten ja joukkovelkakirjalainojen korkojen verotuksessa siirryttiin vuoden 1991 alussa lopulliseen 10 prosentin lähdeveroon. Vero koskee ainoastaan talletuksia ja joukkovelkakirjalainoja, joissa koron saajana on Suomessa asuva luonnollinen henkilö tai kotimainen kuolinpesä. Lähdeveroa peritään vain korkotulosta; vastaavasta omaisuudesta ei peritä varallisuusveroa eikä

omaisuutta ja korkotuloa tarvitse ilmoittaa verotuksessa. Ulkomaille maksettuihin ja ulkomailta saatuihin korkoihin järjestelmää ei sovelleta. Veron perii talletuksen vastaanottanut pankki tai joukkovelkakirjalainan liikkeeseenlaskija. Lähdevero ei koske talletusten ja obligaatioiden veronhuojennuslaissa tarkoitettuja kokonaan verottomia korkoja. Lähdeveroa pidettiin askeleena kohti pääomatulojen verotuksen neutraaliutta ja harmonisointia, mutta sen säätäminen ei ratkaissut kaikkia asiaan liittyviä ongelmia. Suomen Pankki katsoi kuitenkin, että lähdeverotukseen siirtyminen lisää pankkien välistä korkokilpailua ja tehostaa rahoitusmarkkinoiden toimintaa.

Jo vuosia vireillä ollut talletuspankkeja koskeva lainsäädäntöhanke saatiin vuoden 1990 lopulla päätökseen. Uusi talletuspankilainsäädäntö tuli voimaan 1.1.1991. Talletuspankkien toiminnasta annettu laki koskee kaikkia talletuspankkeja ja antaa eri talletuspankeille samanlaiset lainsäädännölliset mahdollisuudet harjoittaa pankkitoimintaa. Sen lisäksi pankkeihin sovelletaan joko liikepankki-, säästöpankki- tai osuuspankkilakia tai lakia Postipankki Oy:stä. Talletuspankkilain keskeisin uudistus koski vakavaraisuuden sääntelyä. Talletuspankin vakavaraisuus määritellään pääosin EY:n säännösten mukaisesti; nämä puolestaan perustuvat Kansainvälisen järjestelypankin (BIS) suosituksen. Laki antaa talletuspankeille viiden vuoden määräajan, jonka kuluessa niiden on saatettava vakavaraisuutensa uuden lain mukaiseksi. Kansainvälistä pankkitoimintaa harjoittavan pankin on kuitenkin täytettävä uudet vakavaraisuusvaatimukset viimeistään 1.1.1993 lukien.

Ulkomaiset luottolaitokset saivat 1.1.1991 lukien oikeuden harjoittaa pankkitoimintaa Suomessa perustamalla tänne sivukonttoreita. Aikaisemmin tällainen toiminta oli mahdollista vain tytä- tai osakkuuspankin kautta. Jo Suomessa olevalle ulkomaalaisomisteiselle tytäryritykselle laki antaa mahdollisuuden valtiovarainministeriön luvalla jatkaa toimintaansa sivukonttorina. Sivukonttoreiden toimintaan sovelletaan talletuspankkilakia, jollei muualla ole toisin säädetty. Periaatteena on, että ulkomaisten luottolaitosten sivukonttoreita koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin suomalaisia talletuspankkeja. Suomen Pankki piti

sivukonttoreiden toiminnan sallimista perusteltuna ja ajankohtaisena sekä katsoi, että muita rahoituslaitoksia koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä tulisi muillekin ulkomaisille rahoituslaitoksille kuin pankeille antaa mahdollisuus perustaa sivukonttoreita Suomeen.

Myös muita luottolaitoksia kuin talletuspankkeja koskevat lainsäädäntöhankkeet etenivät vuoden aikana. Suomen Pankki osallistui lokakuussa 1990 mietintönsä jättäneen rahoitustoimintalakitöimikunnan työkentelyyn. Mietinnössä ehdotettiin säädettäväksi ammattimaista rahoitustoimintaa sääntelevä laki, joka koskisi mm. luottokortti- ja osamaksukaupan rahoitusta sekä factoring- ja forfaitingrahoitusta². Lakia ei sovellettaisi talletuspankkien harjoittamaan rahoitustoimintaan. Ammattimaisen rahoitustoiminnan harjoittaminen olisi luvanvaraista, ja luottolaitoksilta edellytettäisiin yleensä 25 milj. markan osake-, osuus- tai peruspääomaa. Tämä vastaa EY:n toisessa pankkidiirektivissä säädettyä perustamispääoman vähimmäismäärää. Luottolaitoksen vakavaraisuus määriteltäisiin samalla tavalla kuin talletuspankin vakavaraisuus. Ulkomaiset luottolaitokset voisivat perustaa Suomeen rahoitustoimintaa harjoittavia sivukonttoreita valtiovarainministeriön luvalla.

Syksyn 1990 aikana eduskunnalle annettiin hallituksen esitys arvo-osuusjärjestelmäksi. Järjestelmän tavoitteena on, että fyysisistä arvopapereista luovutaan kokonaan ja ne korvataan arvo-osuustileille automaattisen tietojenkäsittelyn avulla tehtävillä merkinnöillä. Arvo-osuusjärjestelmä on pakollinen pörssiyritysten osakkeille. Muiden arvo-osuuksien liittäminen järjestelmään on vapaaehtoista ja edellyttää Arvo-osuusyhdistyksen lupaa. Arvo-osuustilejä pidetään arvo-osuusrekistereissä. Rekisterinpitäjinä voivat olla mm. tätä tarkoitusta varten toimiluvan saaneet pankit ja arvopaperinvälitysliikkeet sekä Suomen Pankki. Vuoden lopulla asetettiin lisäksi työryhmä, jonka tehtävänä on laatia ehdotus lakisäätöiseksi arvopaperikaupan selvitysjärjestelmäksi. Myös Suomen Pankki osallistuu työryhmän työkentelyyn.

Helsingin Rahamarkkinakeskus Oy:n han-

² Forfaitingrahoitus on luottojärjestely, jossa yritys myy vientisaamisensa pankille.

ke rahamarkkinakaupan selvitys- ja maksujärjestelmien hoitamiseksi eteni suunnitellusti. Keskus aloittaa toimintansa kesällä 1991.

Myös arvopaperimarkkinoita koskeva lainsäädäntö oli tarkastelun kohteena vuonna 1990. Arvopaperikauppakomitea antoi syksyllä 1989 mietintönsä sijoittajansuojasta arvopaperimarkkinoilla. Komitea ehdotti, että arvopaperimarkkinalakiin lisättäisiin säännökset mm. tilinpäätöstä koskevasta informaatiosta, puolivuotiskatsauksesta, osakkeiden ostotarjousmenettelystä ja oikeussuojajelimenä toimivasta arvopaperimarkkinalautakunnasta. Niin ikään komitea ehdotti, että arvopaperimarkkinalakia ja arvopaperinvälitysliikkeistä annettua lakia täydennettäisiin salkunhoitoa ja sijoitusneuvontaa koskevilla säännöksillä. Suomen Pankki piti komitean esityksiä tiedonantovelvollisuuden lisäämisestä sekä vähemmistösuojan ja sijoittajan oikeussuojan parantamisesta perusteltuina. Sen sijaan komitean sijoituspalveluja ja ostotarjouksia koskevat ehdotukset vaativat Suomen Pankin mielestä vielä täydentämistä ja tarkentamista.

Suomen Pankki on mukana myös oikeusministeriön syyskuussa 1990 asettamassa toimikunnassa, joka valmistelee arvopaperimarkkinoita koskevan lainsäädännön uudistamista arvopaperikauppakomitean ehdotusten ja Euroopan yhdyntymisen aiheuttamien harmonisointipaineiden pohjalta.

Sijoitusrahastolain perusteellinen uudistaminen aloitettiin alkuvuodesta 1990. Asiaa valmistellut työryhmä ehdotti, että säädettäisiin uusi sijoitusrahastolaki, jossa otettaisiin huomioon EY:n sijoitusrahastoja koskevien direktiivien säännökset. Uusi laki antaisi rahastoille entistä monipuolisemmat sijoitusmahdollisuudet, vapaamman voitonjaon ja mahdollisuuden myydä rahasto-osuuksiaan ulkomaalaisille. Työryhmä, jossa myös Suomen Pankki oli mukana, ehdotti lisäksi sijoitusrahastojen osuudenomistajien verotukseen liittyvien kysymysten pikaista ratkaisemista. Suomen Pankki piti lausunnossaan tärkeänä, että suomalaisille sijoitusrahastoille annettaisiin mahdollisuus myydä rahasto-osuuksiaan ulkomaalaisille. Lisäksi ulkomaalaistenkin tulisi Suomen Pankin mielestä saada perustaa Suomeen rahastoyhtiöitä, joiden hallitsemat sijoitusrahastot voisivat hankkia myös sidottuja osakkeita.

Vuoden 1990 aikana käynnistyi myös pankkien ja vakuutusyhtiöiden yhteistoimintaa ja keskinäistä omistusta koskevan komitean työskentely sekä luotto- ja rahalaitoslainsäädännön kehittämistä käsittelevän toimikunnan työskentely.

Korkotukityöryhmä, jossa Suomen Pankki on edustettuna, aloitti työnsä ja antoi väliraportin vanhojen korkotuki- ja kattokorkoluottojen korkojen tarkistamisesta.

Muu viranomaistoiminta

Järjestelyt maksusopimusmaiden kanssa

Vuoden 1990 alussa Suomella oli käytössä clearingmaksujärjestelmä Bulgarian, Neuvostoliiton ja Saksan demokraattisen tasavallan kanssa, mutta vuoden loppuun mennessä järjestelmästä käytännössä luovuttiin. Toukokuussa Suomi lopetti vientimaksujensa välityksen Bulgarian selvitystilin kautta. Syynä tähän oli, ettei Bulgaria enää suoriutunut maksuvelvoitteistaan. Loppuvuodesta maat sopivat, että selvitystiliä käytetään vain Suomesta Bulgariaan välitettävissä maksuisa, kunnes Bulgaria on maksanut velkansa. Velan määrä oli vuoden lopussa 75 milj. markkaa. Bulgaria maksaa tuontinsa Suomesta nyt käytännössä vapailla valuutoilla, vaikka clearingmaksujärjestelmä on yhä muodollisesti voimassa.

Saksojen yhdentymisen vuoksi Suomi ja Saksan demokraattinen tasavalta sopivat, että maiden välinen clearingmaksusopimus puretaan kesäkuun 1990 lopussa.

Varmuus siirtymisestä kaupankäyntiin vapailla valuutoilla Suomen ja Neuvostoliiton välillä tuli vasta joulukuussa koko syksyn kestäneen sekavan tilanteen jälkeen. Kaupan näkymien epävarmuutta lisäsivät myös Neuvostoliiton öljyntuotannossa ja -viennissä ilmenneet vaikeudet, neuvostoliittolaisten yritysten maksuviivästymät ja Neuvostoliiton valuuttakursijärjestelmässä vuoden lopulla tehty muutos, jonka myötä otettiin käyttöön uusi ruplan kaupallinen kurssi.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen selvitystili osoitti koko vuoden Suomen velkaa; vuoden lopussa sen määrä oli 147 milj. ruplaa (957 milj. mk). Selvitystililtä korolliselle erityistilille vuonna 1987 siirrettyä tilivelkaa Neuvostoliitto lyhensi 125 milj. ruplaa niin,

että vuoden lopussa erityistilivelkaa oli jäljellä 60 milj. ruplaa (390 milj. mk). Suomen Pankin nettovelka oli siten vuoden lopussa 87 milj. ruplaa (566 milj. mk). Lopullinen clearingtilanne selviää vuoden 1991 alkupuolella, kun kaikki clearingjärjestelmään liittyvät maksut on selvitetty.

Valuuttavarannon hoito

Valuuttavarannon sijoittamisen periaatteet pysyivät vuoden 1990 aikana ennallaan. Varannon sijoittamiseen liittyvien riskien hallintaa kuitenkin tehostettiin ja sijoitusjärjestelmää kehitettiin edelleen teknisesti. Suomen Pankki mm. lisäsi arvopapereiden takaisinos- to- eli nk. repo-sopimusten käyttöä suojataksien varantoa pankkiriskeiltä. Suomen Pankin vaihdettava varanto sijoitettiin muilta osin perinteiseen tapaan pääasiassa valtioiden liikkeeseen laskemiin velkasitoumuksiin, valuuttatalletuksiin, kultaan ja erityisiin nosto-oikeuksiin parhaiden turvallisuus- ja likvidiysvaatimusten mukaisesti. Tärkeimmät sijoitusvaluutat olivat Yhdysvaltain dollari, Saksan markka, Japanin jeni, Ison-Britannian punta, Alankomaiden guldeni ja Ranskan frangi. Kullan määrä pysyi likimain ennallaan.

Vaihdettavan varannon pääerien jakauma ja muutos vuoden aikana olivat seuraavat:

	Varanto 31.12.1989	Muutos milj. mk	Varanto 31.12.1990
Kulta	2 179	1	2 180
Erietyiset nosto- oikeudet	966	—175	791
Varanto-osuus IMF:ssä	950	—167	783
Vaihdettavat va- luutat, netto	18 780	14 671	33 451
Yhteensä	22 875	14 330	37 205

Maksutasetilastoinnin uudistukset

Säännöstelyn purkaminen aiheutti tuntuva muutoksia keskuspankin harjoittamaan rahoitusmarkkinoiden seurantaan. Maksutasetilastoinnissa Suomen Pankki on siirtymässä pääomanliikkeiden luvanvaraistie-

doista kyselyjen käyttöön. Samassa yhteydessä maksutaseen esitystapaa muutetaan paremmin Kansainvälisen valuuttarahaston suosituksen mukaiseksi.

Uudistuksesta saatiin kertomusvuoden aikana valmiiksi arvopaperikauppaa ja suoria sijoituksia koskevat muutokset. Arvopaperikaupassa luovuttiin liikkeeseenlaskun ja jälkimarkkinakaupan erittelystä. Maksutasetilastossa joukkovelkakirjalainojen emissiot siirrettiin tämän vuoksi luotoista portfoliosijoituksiin. Tiedot suorien sijoitusten velka- ja saamiskannoista perustuvat vuonna 1990 toteutettujen muutosten jälkeen yritysten tilinpäätöstietoihin.

Suoria sijoituksia koskeneiden tilastomutosten vuoksi Suomen ulkomainen nettovelka oli vuonna 1989 noin 13 mrd. markkaa eli 2 1/2 % bruttokansantuotteesta aiemmin tilastoitua suurempi.

Ensimmäisen kerran saatiin tietoja myös suoriin sijoituksiin liittyvistä uudelleen sijoitetuista voittovaroista. Vaihtotaselaskelmiin nämä tiedot tulevat Tilastokeskuksen kanssa sovitun aikataulun mukaan kesällä 1991.

Maksuvälinehuolto

Pankkialan työselkkaus aiheutti maksuvälinehuollossa poikkeustilanteen, joka kesti lähes kaksi kuukautta. Pankkialan Työnantajaliiton määräämä työsulku alkoi 1.2.1990 ja Pankkitoimihenkilöliiton julistama pankkilakko 15.2.1990. Lakko ja työsulku päättyivät 4.3.1990. Työsulun ja lakon vuoksi liikkeessä olleen käteisen rahan määrä lähes kaksinkertaistui selkkauksen aikana. Suurimmallaan setelistön määrä oli 5.3.1990, jolloin se oli 22.4 mrd. markkaa. Toukokuun kuluessa käteisen rahan määrä palautui lähes normaaliksi. Lakonaikaisen maksuvälinehuollon hoitamisesta helpotti Postipankin jääminen lakon ulkopuolelle.

Uuden metallirahasarjan liikkeeseenlasku alkoi 1.11.1990, kun uuteen sarjaan kuuluvat 50 ja 10 pennin kolikot laskettiin liikkeeseen. Vanhat kolikot pyritään vaihtamaan uusiin nopeasti, jotta erikokoisten mutta samanarvoisten rahojen käsittelystä johtuvat sekanuokset yleisön keskuudessa jäisivät mahdol-

lisimman vähäisiksi. Vaihtoon oli varauduttu tilaamalla Suomen rahapajalta 70 miljoonaa 50 pennin rahaa ja 220 miljoonaa 10 pennin rahaa. Lyöntimäärät olivat alun alkaen normaalia suuremmat, ja uusia kolikoita tullaan lyömään tavallista enemmän vielä vuonna 1991. Pääosan liikkeessä olevista vanhoista 50 ja 10 pennin metallirahoista arvioidaan vaihtuvan uusiin noin kuuden kuukauden kuluessa.

Metallirahauudistuksen toinen vaihe toteutetaan vuoden 1993 lopulla. Silloin vaihdetaan 5 markan ja 1 markan metallirahat sekä lasketaan alustavien suunnitelmien mukaan liikkeeseen myös 10 markan metalliraha.

Liikkeessä olevan rahan määrä kasvoi vuonna 1990 hieman bruttokansantuotetta enemmän. Tämä aiheutui lähinnä pankkien kassojen kasvusta, mutta myös yleisön hallussa olevan rahan määrä lisääntyi jonkin verran. Pankkien kassojen kasvu jatkui voimakkaana koko 1980-luvun, mikä suurimmaksi osaksi johtui pankkiautomaattien lukumäärän ripeästä kasvusta. Vuonna 1990 automaatteja ei kuitenkaan enää lisätty yhtä runsaasti. Kun vuosina 1986—1989 otettiin vuosittain käyttöön 500—600 uutta automaattia, oli vastaava luku vuonna 1990 vain 200. Pankkiautomaattinostot ovat lisääntyneet vuosittain noin 50 %.

Suomen Pankin talletuspankeille myöntämä käteisvaraluottojärjestelmää muutettiin marraskuun lopusta siten, että luotto myönnetään nyt kuukaudeksi kerrallaan edellisen kuukauden toteutuneiden kassasaldojen perusteella. Pankkien omavastuuosuuksia lisättiin samalla yleisön hallussa olevan rahan määrän kasvun mukaisesti. Omavastuiden yhteismäärä on nyt 1 243 milj. markkaa. Käteisvaraluoton määrä kasvoi vuoden aikana 51 %. Päivittäin käteisvaraluottoa oli käytössä keskimäärin 4 276 milj. markkaa.

Setelinkäsittelyn automatisointia jatkettiin asentamalla uudet tehokkaat lajittelukoneet Turun, Tampereen ja Kuopion konttoreihin. Oulun konttori saa uuden lajittelukoneen vuoden 1991 puolivälissä. Koneilla varmistetaan tehokkaasti mm. seteleiden oikeellisuus. Setelien väärennösten määrä oli vuoden aikana kuitenkin vähäinen.

Tilinpäätös

Tase, mk

Vastaavaa	31.12.1990	31.12.1989
Kulta ja valuuttasaamiset (1)		
Kulta	2 179 696 424,90	2 179 497 897,31
Erityiset nosto-oikeudet	790 581 329,78	966 387 806,71
Varanto-osuus Kansainvälisessä valuuttarahastossa	782 810 125,17	949 501 591,96
Vaihdettavat valuutat ...	33 478 346 774,33	18 821 500 461,08
Sidotut valuutat	75 235 382,68	92 492 011,45
	37 306 670 036,86	23 009 379 768,51
Muut ulkomaiset saamiset (1)		
Markkaosuus Kansainvälisessä valuuttarahastossa	2 198 316 577,83	2 102 573 520,04
Määräaikainen saaminen	375 824 172,00	2 574 140 749,83
	2 574 140 749,83	1 197 737 360,00
		3 300 310 880,04
Saamiset rahoituslaitoksilta (2)		
Päiväluotot	—	38 162 785,67
Sijoitustodistukset	9 410 772 579,49	33 229 760 350,69
Käteisvaraluotot	3 426 520 000,00	3 310 176 000,00
Joukkovelkakirjat	2 115 105 000,00	2 237 915 000,00
Muut	237 900 000,00	15 190 297 579,49
	15 190 297 579,49	237 901 100,00
		39 053 915 236,36
Saamiset julkiselta sektorilta (3)		
Joukkovelkakirjat	83 200,00	7 950 552,00
Valtion metallirahavastuu	1 313 622 764,20	1 129 130 499,20
	1 313 705 964,20	1 137 081 051,20
Saamiset yrityksiltä (4)		
Viennin rahoitus	—	1 481 148,17
Kotimaisten toimitusten rahoitus (KTR)	1 222 916 303,75	1 696 996 133,50
Joukkovelkakirjat: KTR	254 141 463,50	301 644 970,30
Joukkovelkakirjat: Muut	8 300 000,00	20 849 999,70
Muut	193 065 193,15	1 678 422 960,40
	1 678 422 960,40	185 975 269,35
		2 206 947 521,02
Muut saamiset (5)		
Siirtosaamiset	769 820 377,78	464 292 455,52
Muut	130 666 583,86	900 486 961,64
	900 486 961,64	107 179 679,38
		571 472 134,90
Yhteensä	58 963 724 252,42	69 279 106 592,03

Vastattavaa	31.12.1990	31.12.1989
Valuuttavelat (1)		
Vaihdettavat valuutat ...	26 685 708,71	41 576 055,71
Sidotut valuutat	956 606 469,74	983 292 178,45
	983 292 178,45	655 783 284,66
		697 359 340,37
Muut ulkomaiset velat (1)		
Kansainvälisen valuuttarahaston markkatilit ..	2 198 398 487,67	2 102 609 774,38
Osoitetut erityiset nosto-oikeudet	739 914 714,30	2 938 313 201,97
	2 938 313 201,97	757 524 087,20
		2 860 133 861,58
Liikkeessä oleva raha (6)		
Setelit	13 398 829 555,00	12 072 975 487,00
Metalliraha	1 155 954 340,40	14 554 783 895,40
	14 554 783 895,40	1 056 316 652,00
		13 129 292 139,00
Velat rahoituslaitoksille (7)		
Päivätalletukset	418 349 943,24	568 989 979,45
Kassavarantotalletukset	17 400 529 860,00	25 506 035 002,00
Pääomantuontitalletukset	—	190 000 000,00
Muut	36 310 327,72	17 855 190 130,96
	17 855 190 130,96	37 977 417,15
		26 303 002 398,60
Velat julkiselle sektorille (8)		
Sekkitilit	816 005,79	87 760,68
Kassavarantotalletukset	—	3 770 000 000,00
Suhdannetalletukset	1 317 137 042,19	1 319 199 138,62
Vientitalletukset	—	234 936 785,00
Muut	2 946 503,54	1 320 899 551,52
	1 320 899 551,52	923 526,45
		5 325 147 210,75
Velat yrityksille (9)		
Investointi- ja alushankintatalletukset ...	9 925 070 331,63	10 227 518 474,87
Pääomantuontitalletukset	—	9 925 070 331,63
	9 925 070 331,63	582 522 901,80
		10 810 041 376,67
Muut velat (10)		
Siirtovelat	1 718 383 375,12	1 241 198 968,97
Muut	56 069 750,20	1 774 453 125,32
	1 774 453 125,32	52 990 872,20
		1 294 189 841,17
Arvonjärjestelytili ja varaukset (11)		
		3 447 604 797,61
		2 695 823 384,33
Sitran pääoma		
		400 000 000,00
		400 000 000,00
Oma pääoma (12)		
Kantarahasto	5 000 000 000,00	5 000 000 000,00
Vararahasto	764 117 039,56	436 171 721,74
Tilikauden voitto	—	5 764 117 039,56
	5 764 117 039,56	327 945 317,82
		5 764 117 039,56
Yhteensä	58 963 724 252,42	69 279 106 592,03